

Marjan Strojan

Krave

*The most wonderful thing of all was that
it should be possible to meet with good company here,
in a country so barbarous as this ...*

Daniel Defoe

1.

Vidimo tega, recimo, Alekseja Afanasjeviča in tako naprej, svobodnega vojaškega kirurga v neki odročni guberniji, kako na sanitetnih saneh skozi dež, pomešan s snegom, po ukazu poveljstva drvi skozi noč in ne ve, ali bo – če kakor on nekoliko pretiravam – odlikovan ali ustreljen, prestavljen v drug polk ali izgnan še dlje v provinco. Tleska z vajetmi, na glas govori sam s sabo, v neskončnih monologih, ki se precej ponavljajo, si izmišlja vse bolj zavite odgovore na vprašanja, ki jih ne pozna, in si hkrati poskuša v natančnih kadencah priklicati v uho besede štabnega častnika, za katerega ni še nikoli slišal. “Kakšen človek ste, doktor, da se spuščate v takšno neumnost ...?”

2.

Sledimo gričem Zahodnega Yorkshira, on, moj prevajalec, za mano, zaripel od naduhe, pretežak, z modrimi očmi, z motnim pogledom. Ne drži vode, ustavim na prvi črpalki. “– Poglej, tam čez sem doma,” z berglo pokaže na izvoz. Na zeleni tabli spisek zavutih krajevnih imen, rumenih kot regrat; obračam jih v glavi, ko smo že mimo. Šola, vojaščina, Cambridge, jeziki, Britanski svet, služba na Vzhodu. Ne plava, ne tipka, ne trpi Orwella ... *Wigam!* “– Tam, tista dolina, jo vidiš ...?” Pričakoval sem nekaj takega kot Trbovlje, pa sem se zmotil. S parkirišča se ni ponujal ravno razkošen pogled in tudi ni bil On tisti, ki je to rekel. Jaz sem bil, deset let mlajši, in šla sva pogledat *moj* kraj – On v sandalih, nič drugega ni več obul. Padal je, se pobiral in vmes govoril kot dež ... “– Še četrte ure, prihrani sapo!” Odprem prtljajnik, sestavljam hojco; odraca iskat stranišče. ... Vidimo torej tega Tjumina, nekje blizu Omska, kako se s parom konj vozi v štab, vse manj prepričan, da bo do jutra našel rešitev. Mrzel dež z znojem mu sili za vrat. “Premisli vse možnosti,” si govori. “Ni jih veliko,” si odgovarja ... Zmeraj je upal, da bo njegova stvar resnejša, z zaključnim koralom, s solisti, z izključno moško zasedbo. Kako se je to obrnilo! V resnici ne ve več, kje je začetek njegove nesreče. Imel je libreto, zbor in kadetski orkester (večino godal bi si morali izposoditi), Tomaža, ki je staknil suh kašelj in umrl za grižo, ter Ješuo, pomočnika, ki so ga vlogi primerno najprej zaprli. Uvertura je scenska, medigra odpade, dirigiral bo sam ... “– Kako se ti zdi?” Sedimo v lovski sobi gostilne pri Dentu, večerjamo jagnjetino z jorkširskim pudingom z meto, ki je doma nihče ne je. O govedini nima dobrega mnenja, čeprav so jorkširske krave zaslužne za naš obisk. Kmetje so jih sežgali. Nobena še živa ni toliko stara, da bi pomnila žalostne dni genocida. Skednje in štale so pokupili upokojeni uradniki. Prirejajo drag festival, okolica hotela je okrašena z zastavami, čez High Street se vije bel trak. V izložbah z gornišskimi čevlji cvetijo afriške vijolice. “Kirurg? Seveda je bil staromodni! Štel se je k peterburški šoli, a je le redkokdaj videl čez reko.”

3.

Bil je iz Tobolska, tri dni po reki navzdol, in če se je spomnil otroštva, ga je slišal kot petje na domač način in kakor brnenje kril kačjih pastirjev. V zborih je skušal oboje povzeti v štiridelno harmonijo z melodično linijo v zgornjih glasovih, a tisto poletje, ko je Bakmetjev v dolgem sporu s Čajkovskim doživel poraz, je pravil ženi poročnika Rjumina, kako so dišale krave ob reki in kako so bile doma lepe ženske lepe, mlade pa mlade. Od Moskve ju je ločilo dva tisoč petsto vrst in šest tednov dopusta. "Ta kraj je obseden s plehkostjo, med simfonijami trkajo s škornji kakor pri plesnih komadih, razumete, da o okusu častnikih duš ne govorim ... " Leta se ni zmenila zanj, na zadnjem sprehodu pred koncem poletja pa mu je rekla: "Vaš Irtiš je velik in lep, in krave in konji tudi, in maslo prodajamo Dancem, a se ne morem navaditi." 'Rjumina - Tjumina.' Vtepel si je v glavo, da zanju ni več poti nazaj. "Čudak ste, Aleksej Afanasjevič ... " In zdaj, po vseh mukah, ko jo skoraj ima, gre in si v svoji nadutosti privošči škandal. Koga bo prepričal, da je vse samo glasba, preprost obrat fraze, če že na vajah sliši njen smeh in aplavz? "*Ni vse zlato, kar se sveti // Ni vse svetloba, kar se zlati ...*" Čutil je, da ga občuduje. Požvižgal se je na ugovore zaradi uporabe orkestra, na nesrečno idejo s kostumi, na to, da se še Rjuminu zdi, da s prikazovanjem evangelijev brije norce iz zakramentov in posta. Jagnje božje, ki odjemlješ grehe sveta!

4.

“A ni to genialno, nobene okrutnosti, nobenega križa in krone. Samo dvom in strah in trepet in končni triumf božje volje, kako se ti zdi?” Kleče pred njim mu s težavo navlečem nogavice, potem se po cesti in soncu odpeljemo v Grasmere ... Zvečer stopim v kuhinjo in zmotim lastnico pri računanju kalorij. Urejena blondinka pri štiridesetih, zdaj poročena z učiteljem fizike, ki mu je prejšnjo ženo bik nabodel na rog. Ponoči sedita v kuhinji, pijeta klaret in v temi poslušata Monteverdija. Povabim jo na bralni nastop. Jutri ne more, kuha za radžo, ki se je z mercedesi in pavom naselil pri Ščitu in kroni, pet zvezdic. Nič govedine, nobene svinjine. Samo jagnjetina, ribe, divjačina, curry, sadje in gore slaščic. “Vi niste nič boljši,” se smeje. “Ne zamerim, da ste mi zjutraj pustili ves zajtrk. Imate dieto, a to je treba sporočiti vnaprej. Tudi dodatnega ležišča vam ne mislim računati, a ker ste že tu, vzmetnice so nove, in če se mi ponečedi, vam pošljem račun naravnost v Lubjanko ali od koder ste že.” Vstopi upokojeni fizik, vzame vrečke z nakupljeno zelenjavo in se poslovijo. “Trenutek! Videli ste njegove noge. Pokličite tole številko,” reče in mi s potegom ob ravnilu iztrga list iz zvezka z naslovi. Kakor v vseh manjših krajih si tudi tu sojen ne po tistem, kar počneš, ampak po tem, kako stojiš. Po nogah. “Da ne pozabim, povabljeni ste k mesarjevim, ob osmih. Onadva sta Odbor.” Grem, da mu potrkam na vrata, a je bil že obvešččen. Pozvonimo pri mesarju. Nikjer ni prepad tako strm in krut kot znotraj istega sloja. Ljudje po kmetijah živijo vsak zase, čim imajo med sabo pločnik in trg, so prisiljeni shajati skupaj. Razkažeta vrt in razgled. “Tole sva dobila skoraj zastonj. Od prejšnjega mesarja.” Ni dvoma, kdor je imel tu opraviti s kravami, se je odselil. “Zdaj smo kraj z največ knjigarnami na prebivalca v Evropi.” Pogledamo trato, gredice, geranije, preden lačni posedemo k mizi. “Še četrto ure,” reče gospa. Avgust je in zunaj je lep dan. “Tam, tista dolina, jo vidiš ...?” Naši gibi so počasni, hribi in doline poravnani. V severni luči večerjamo zrezke, krompir in limonino pito iz Tesca. Še zadnjič vsi skupaj, le da v tem hipu tega nobeden ne ve.

5.

Teža prizora, ura slovesa takoj na začetku, ključna za končni vtis dela, mu je ležala na duši. Slovo, ki ga nihče ne razume, ki zmeraj deluje slovesno, ki pa šele z glasbo dobi pomen obhajila. Napeto lista po Enciklopediji in Ruskih zakladih in se pri oknu prilista do slike, ki jo je nekoč videl *in situ*. V primerjavi s firenško fresko ne prikazuje Večerje kot take. Samo kelih, del mize in tri angelska bitja – kvadrat in vanj včrtan trikotnik – a prav to ustreza glasbi, ki močneje od slike izraža skrivnost Spremenjenja. ‘To delajte v moj spomin ...’ Še okleva, ko razoglav plane v knjižnico kovač iz Vitebska. Ko sta po hribu pritekla do reke, je bilo truplo že iz vode – kozak, bos, napihnjen, poln črvov, preslab, da bi ga seciral. Do noči sta priplavala še dva, a do takrat je že imel vzrok in čas smrti in v vrsto poravnani vod z nujno opremo. Odšli so ob svitu. Kar so odkrili, je bilo natančno tako alarmantno, kakor je vedel, da bo. Storili so, kar se je dalo, in ko so se čez slab mesec vrnili živi in zdravi in se je spet lotil dela, je, kot rečeno, zbolel Golovin. Zdaj je imel s tem že izkušnje in je izbruh v kali zatrl. Potem so prišle govorice, da v stepi razsajajo kože – prvič, saj so se nomadi zdeli odporni. Nato je v še zmerom toplem septembru pri brivcu prebiral o kugi v čredah jelenov. Kmalu so začele poginjati krave. Poslal ji je listek, naj se z otrokoma nemudoma umakne k staršem, če ga ima rada. Odpotovali so vsi štirje, nikdar več je ni videl.

6.

Ko je v naslednji izdaji odkril, da so Američani z železnico prečkali kontinent in so zdaj podoben načrt predlagali Svetu (ki ga je mikalo, da bi predlog sprejel), je odpovedal vaje in se spravil k pisanju ustreznega odziva. Odposlal je tri pisma – v Irkutsk, v Peterburg in prepis po kurirju v Omsk. Podrobno je opisal dogodke zadnjih mesecev in na podlagi opažanj izrazil zadržke glede čezcelinskih železniških zvez. Navedel je datume znanih izbruhov in razdalje med kraji, izračunal predvideno dolžino trase in inkubacijski čas za vsako bolezen posebej ter delil rezultat s povprečno hitrostjo poti. Primerjal je podatke iz registra medicinskega osebja, ponovil državne ocene zalog in sklepal, da bi bili pri takšni učinkovitosti transporta vsi zdravstveni protiukrepi jalovi, saj so razdalje prevelike, zdravil in zdravnikov premalo, ljudi pa preveč. A že od pošte grede se ga je polotil dvom. Med urami glasbe, ki jih je dajal po častniških hišah, se je prepričal, da je večina njegovega mnenja, čeprav so se strinjali, naj vpraša še koga iz stroke, ker da so v Svetu sami kreteni. Postajališča in mesta ob progi bodo že prvi hip kužna, s pomladjo se bodo bolezni kakor zvončki za ledom širile v notranjost in se v stiku s tajgo navzele neznanih in čudovitih oblik. Ne bodo vsi in povsod zboleli za isto boleznijo, temveč mnogi za mnogimi, z živalmi vred. Razvoj Zauralskih železnic je povezan z razvojem državne skrbi za zdravje, ki ga načrt ne vključuje in je torej slab ali vsaj preveč tvegan, da bi ga v kratkem izvedli. P. S: *Če vam zaradi razdalj in odljudnosti krajev grožnja ne vzbuja takojšnjih strahov, vam zagotavljam, da ne bo prizanesljiva do mnogih, ki jo bodo zrla od blizu; in da zgraditev tovrstnih povezav ne prinaša nevarnosti le daljnim in divjim področjem, temveč pritisk na velika in zaradi podjetnosti ljudi in narave že zdaj cvetoča mesta, to pa bo še bolj obremenilo za zdravje pogubne razmere, ki vladajo v mnogih med njimi. Z dolžnim spoštovanjem, A. Tjumin, zdravnik v Tatarki, Omska oblast.* Odleglo mu je, čeprav ni pozabil, da mu je strla srce. Zvabil je drugi prizor, začel tretjega in vmes razposlal kakih ducat poizvedb za Katerino Rjumino, ki je v Moskvi nihče ni poznal.

7.

Pomagam mu v kopalnico. Mežika z očmi, kritizira večerjo, a ne pove ničesar, česar ne bi vedel že sam. Ne poslušam ga. Z nogami trdno stojim v vrtu nad mestom in vidim vse dlje po ravnini. V severni svetlobi še vedno razločim njegovo postavo, kako se, na drugi strani sveta in še zmeraj na poti, izgublja pod nebom, leta pred mano. "Rjumina - Tjumina." Kot s prstom po zemljevidu mu sledim v svojo prihodnost. Tole ni dobro znamenje, rečem in ga pustim zasutega s papirji ter zaprem vrata za sabo ... Naenkrat je čas začel teči prehitro. Najprej so, kot rečeno, odvedli veselega Griško Sorokina. Nekateri so mislili, da zaradi vloge, ki jo je študiral, drugi – zaradi tombole, ki si jo je izmislil zaradi predstave in pri kateri je nekaj ljudi izgubilo denar. "Pri tomboli zmeraj kdo izgubi, to je nujno, ljudje!" se je branil, ko so ga gnali s stražo. Kakor koli že, zamolčal je petdeset rubljev in nekaj kopejk, ki so jih odkrili v dnu vrča in v škornjih, ter potem ravnodušno dejal, da jih je hranil, da bi jih zaigral. Vaj je bilo konec in nazadnje so Tjuminu, ki je z vsako pošto pričakoval odgovor ali objavo, med jutranjo prakso izročili poziv. "Pa smo tam," je po rusko pomislil. "Drek!" si je po nemško priznal. Bil je prepričan, da aretacija Sorokina meče slabo luč na njegovo pisanje, četudi ne slabše kot dejstvo, da mu v *Bajkalki* niso natisnili članka. Grizel se je, da ga je s katerim izrazom polomil ali da ga je ovadil kak pop, ki je za opero izvedel iz druge roke. Vsekakor je pismo predložil cenzuri, glasbe pa ne, čeprav so jo slišali vsi, ki so imeli ušesa, in jih nikoli ni zmanjkalo. Po megli je slutil, da se dani ... Bližala se je ura najinega nastopa. Prireditelj se je opravičil, ker zaradi različnih težav ni utegnil natisniti vabil in mu tudi po telefonu ni uspelo dobiti nikogar. Kamen se mi je odvalil od srca. Nastopov ne maram preveč in rad čim prej končam. Jutro, katerega blišča in rose, ovc, sončnega vzhoda nad golimi hrbti vzpetin in krav, ki so zvonile v ogradah, ni mogoče odpraviti s hitrim opisom, sem izkoristil za sprehod po mestu, da pozneje ne bi zgrešil dvorane. Izkazalo se je, da gre za ograjeno zgradbo med ostanki igral. Stopil sem k Ščitu in kroni, da bi preletel prevod, ko sem zagledal pava.

8.

... Vseeno je prišlo kakih osem ljudi, obe Primorki, študentki, ki sta med počitnicami v hotelu menjali rjuhe gostujočim pisateljem; in nazadnje, s polurno zamudo, kolesar v etapni opravi, ki je enako našemljen obredel Slovenijo od Šentilja do Seče ... Težko bi tudi opisal izraze poslušalcev na stoli v dvorani, ko je med izmeničnim branjem moj prevajalec odprl harmonij in sva – po mojem brezhibno – odpela vsak svoj del teksta in vmesni duet. Končala sva tam, kjer sem sinoči ostal. To je bil najin zadnji nastop, ker je moj prijatelj kak mesec pozneje umrl. Ne bom rekel, da nepričakovano, a dovolj nenadno, da se ne spomnim, kdo je sporočil novico. Odpeljala sva se takoj po nastopu. Spotoma sva se oglasila v knjigarni, kupila zemljevid in pobrala honorar za nastop. Vprašal sem ga, ali naj zavijeva v Wigam, pa me je začuden pogledal in rekel: "Zakaj pa?" Pohodil sem plin in se zatopil v cesto pred sabo ... Bil je dan in nehalo je snežiti. V mrazu si je potegnil kučmo čez ušesa in privihal ovratnik vojaškega plašča. Če vse premisli, sta bili že od začetka samo dve možnosti: "Tretja odpade," si ponovi. Pa vendar, nobenega časa ni več, on pa še zmeraj ne ve, kaj bo storil. "Rjumina - Tjumina, a ni vseeno?" si je rekel nazadnje in uro po tistem, ko je z Voskresenskega stolpa slišal odbiti jutranjo stražo, je bila vprega na trdnjavskem dvorišču. Konja sta sama zavila v hlev, h kadečim se kupom otrobov.

9.

Pribočnik, štabni kapetan Vrommel, preleti zganjene pole čistopisa s sani, pobere revolver in pas in gre v pisarno. Namenil se je zaslišati Tjumina, not pa ne bere. Prestregel je depešo s financ, ki ga omenja, in bi mu jo rad pokazal. “Dovolim si Vas napotiti na naš odgovor vladnemu svetu, ki zadeva vsebino Vašega pisma, kakor navajam: *Zamisel, da bi Rusijo prekrili z mrežo železnic, ne le da presega vse možnosti, temveč celo graditev odseka iz Peterburga v Kazán prehiteva za nekaj stoletij. Podpis: Grof Igor Kankrin, minister.*” Pribočnik spravi depešo v žep, a se čez trenutek premisli. Vloži jo v zdravnikovo mapo in ukaže preiskavo, ki pa kmalu potem, ko graditev železnice steče, potone v poplavi sprememb.